

NIKOLA VII. ZRINSKI U AUTOGRAFU »PUTOPISA« EVLIJE ČELEBIJA

NIKOLA VII. ZRINSKI IN THE AUTOGRAPH OF EVLIYA ÇELEBI'S TRAVELOGUE

Andelko VLAŠIĆ

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta

Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Lorenza Jägera 9,

31 000 Osijek, Hrvatska

avlastic@ffos.hr

Received / Primljeno: 12. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 4. 12. 2023.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 929.52ZR1

94(497.5:439)“16”

091.5:910.4

SAŽETAK

Autograf, odnosno izvorni rukopis »Putopisa« osmanskog putopisca Evlije Čelebija (1611. – 1685. ili kasnije) sadrži brojne ulomke koji se ne nalaze u dosad objavljenim izdanjima putopišćeva djela. Tako se u autografu »Putopisa« može pronaći mnogo dosad nepoznatih podataka koje Evlija iznosi o Nikoli VII. Zrinskom, odnosno o njegovu karakteru i aktivnostima, posjedima obitelji Zrinski, poštovanju koje su Osmanlije gajili prema Zrinskim itd. U članku se nove podatke iz autografa uspoređuje s otprije poznatim informacijama iz izvora i literature te se iznose novi zaključci. Posebna se pažnja posvećuje Evlijinim nagovještajima da su predstavnici obitelji Zrinski pretendirali na kraljevsku krunu, odnosno vlast u Hrvatskoj i Ugarskoj.

Ključne riječi: Nikola VII. Zrinski, Evlija Čelebi, autograf »Putopisa« Evlije Čelebija, Međimurje, Osmansko Carstvo

Keywords: Nikola VII Zrinski, Evliya Çelebi, autograph of Evliya Çelebi's *Travelogue*, Međimurje, Ottoman Empire

UVOD

Rukopisno djelo »Seyâhatnâme« (Putopis) osmanskog putopisca Evlije Čelebija¹ (1611. – 1685. ili kasnije) vrlo je vrijedan izvor za proučavanje povijesti hrvatskih zemalja tijekom druge polovice 17. stoljeća, a posebice ranih 1660-ih godina kada je putopisac proputovao brojne hrvatske krajeve i zabilježio svoja zapažanja u spomenutom »Putopisu«.² Nakon višedesetljetne znanstvene analize brojnih rukopisnih primjeraka Evlijina djela koji se nalaze u istanbulskim arhivima, turkolozi su tijekom 1990-ih postigli konsenzus o tome da je jedan od spomenutih rukopisa upravo onaj primjerak koji je sâm Evlija pregledao i korigirao, i to nakon što ga je zapisala neka druga osoba – vjerojatno autorov svojevrsni tajnik.³ Taj rukopis će se u ovom tekstu dalje nazivati autografom.

¹ Evlija je putopišćevo osobno ime, dok je riječ »čelebi« (osmanski turski: çelebi) osmanska titula koja se može prevesti kao »gospodin«. Stoga se putopisca dalje u tekstu naziva njegovim osobnim imenom. Za korisne komentare tijekom pisanja ovog rada zahvalnost dugujem kolegama Nikoli Ciku i prof. dr. sc. Hrvoju Petriću.

² Za više podataka o Evlijinu životu i putovanjima današnjim i nekadašnjim hrvatskim zemljama vidjeti: Evlija Čelebi, »Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama«, preveo i komentirao Hazim Šabanović (Sarajevo: Svjetlost, 1967).

³ Suraiya Faroqhi, »Foreword«, u *An Ottoman Mentality. The World of Evliya Çelebi*, ur. Robert Dankoff (Leiden; Boston: Brill Publishing, 2006), vii–viii; Nenad Moačanin i Kornelija Jurin Starčević, »Novi' Evlija Čelebi:

Izdavačka kuća istanbulske banke Yapı Kredi je između 1996. i 2011. godine u nekoliko nastavaka objavila cjelovitu latiničku transkripciju izvorno arabičkog autografa u deset knjiga, upravo onako kako ih je sam Evlija podijelio oblikujući putopis.⁴ Srpskohrvatski prijevod dijelova »Putopisa« o jugoslavenskim zemljama, koje je 1950-ih preveo i priredio bosanskohercegovački orijentalist Hazim Šabanović⁵, vrlo je kvalitetno izdanje koje se bezbroj puta koristilo u hrvatskoj historiografiji. Budući da se ono temeljilo na manjkavom osmanskom izdanju jednoga drugog primjerka rukopisa »Putopisa«, a ne na spomenutom autografskom primjerku, sadrži brojne sadržajne razlike i nedostatke u odnosu na autograf.⁶ Usporedbom autografa i spomenutoga Šabanovićeve izdanja može se uočiti znatna količina novih podataka o mnogim temama, pa tako i o onima koje se izravno ili posredno tiču hrvatske povijesti ranoga novog vijeka. Štoviše, u »Putopisu« Evlija nekoliko puta spominje plemićku obitelj Zrinski, njihove posjede te vojne i političke aktivnosti u 16. i 17. stoljeću, a posebice Nikolu VII. Zrinskog (1620. – 1664.).⁷ Zato će se u ovom članku nove podatke iz Evlijina autografa usporediti s otprije poznatim informacijama iz izvora i literature o Nikoli VII. Zrinskom te na osnovi toga donijeti nove zaključke. Pritom će se posebna pozornost posvetiti Evlijinim nagovještajima da su pripadnici obitelji Zrinski pretendirali na kraljevsku krunu, odnosno vlast u Hrvatskoj i Ugarskoj.

OBITELJ ZRINSKI U EVLIJINU PUTOPISU

Osmansko Carstvo je u prvoj polovici 16. stoljeća u nekoliko snažnih prodora u unutrašnjost Ugarskoga Kraljevstva tijekom vojnih pohoda sultana Sulejmana Veličanstvenoga (1520. – 1566.) uništilo organizirani otpor ugarskih snaga i zaposjelo središnje dijelove Kraljevstva. Preostala ugarska područja podijeljena su na istočnu Ugarsku (Transilvaniju), koja je s vremenom pristala na vazalski položaj u odnosu na Osmansko Carstvo, te na zapadnu Ugarsku koja se morala osloniti na ograničene vojne potpore Habsburške Monarhije u težnji da se odupre daljnjim osmanskim osvajanjima. Nakon raspada ugarske državne vlasti najistaknutije vojne čimbenike u zapadnoj Ugarskoj predstavljale su velikaške obitelji Batthyány, Nádasdy i Zrinski, tj. Zrínyi. Te su obitelji sa svojih posjeda na području današnje zapadne Mađarske i sjeverozapadne Hrvatske pružale grčevit otpor Osmanlijama pa su u drugoj polovici 16. i tijekom 17. stoljeća predstavljale snažnu zapreku osmanskom napredovanju u smjeru Svetoga Rimskog Carstva. Iz takvog je stanja na terenu proizišao opći osmanski dojam, a posebice izražen Evlijin stav o spomenutim velikaškim obiteljima kao glavnim neprijateljima Osmanskoga Carstva na području Ugarske. Osmanski putopisac često u »Putopisu« spominje navedene obitelji i opisuje njihove poglavare, osobito Nikolu IV. i Nikolu VII. Zrinskog kao glavne aktere višedesetljetnih osmanskih sukoba s ugarsko-hrvatskim neprijateljima.⁸ Te su putopisčeve tvrdnje potpuno u skladu s historiograf-

autograf 'Putopisa', Književna smotra 173 (2014): 80; Robert Dankoff i Semih Tezcan, »An Evliya Çelebi Bibliography«, pristup ostvaren 25. IV. 2020., <https://lucian.uchicago.edu/blogs/ottomanturkish/files/2015/09/Evliya-Celebi-Bibliography.September-2015.pdf>, 5.

⁴ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 1–6. Kitaplar*, prir. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun i İbrahim Sezgin (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011); Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 7–10. Kitaplar, Dizin*, prir. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı i Robert Dankoff (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011).

⁵ Evlija Čelebi, »Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama«, preveo i komentirao Hazim Šabanović (Sarajevo: Svjetlost, 1967).

⁶ Ahmed Cevdet, ur., *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, sv. 1–6 (Istanbul: İkdâm, 1896. – 1901.).

⁷ Anđelko Vlašić, »Obitelj Zrinski u 'Putopisu' Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima«, *Povijesni prilozi* 52 (2017): 29–52.

⁸ Balázs Sudár, »Egy török utazó a magyar Szent Koronáról«, *Történelmi Szemle* 1 (2012): 26 i bilj. 44. Na temelju pogleda u pojmovno kazalo latiničke transkripcije »Putopisa« može se vidjeti da su spomenute velikaške obitelji česta tema Evlijinih opisa situacije u Ugarskoj u drugoj polovici 17. stoljeća: obitelj Batthyány se u petoj knjizi Evlijina djela spominje četiri puta, obitelj Nádasdy triput, a obitelj Zrinski 40 puta; u šestoj knjizi »Putopisa« Batthyány se spominju 12 puta, Nádasdy 12 puta, a Zrinski 38 puta; u sedmoj knjizi Batthyány se spominju 17 puta, Nádasdy jednom, a Zrinski 25 puta. Prilikom spomena obitelji Batthyány Evlija njihovo prezime piše u oblicima Began i Beganoglu, obitelj Nádasdy u oblicima Nadaş, Nadaj i Nadajoğlu, a obitelj Zrinski u oblicima Zirin, Zirinski i Zirinoğlu. Zirinoğlu je najčešći osmanski oblik imena Zrinskih koji putopisac spominje: u petom svesku pojavljuje se 19 puta, u šestom 26 puta i u sedmom 16 puta, a to su svesci u

skim činjenicama. Zrinski su u vrijeme Evlijina posjeta Međimurju potkraj 1660. bili najmoćnija hrvatska plemićka obitelj s posjedima diljem tadašnje Ugarske, Hrvatske i Slavonije, a Nikola VII. je kao iskusan vojskovođa osobno organizirao vojne pohode na osmanska uporišta u tadašnjoj Hrvatskoj, Slavoniji i južnoj Ugarskoj.⁹

U zapisima Evlije Çelebija i drugih osmanskih autora može se vidjeti da se takva uloga Zrinskih, iako negativna za osmanske interese u regiji, nije odrazila u iskazima mržnje prema toj obitelji i njezinim poglavarima, nego da su Zrinski stekli svojevrstan ugled i poštovanje među Osmanlijama. Tako osmanski kroničar Mustafa Selânikî (u. 1600.) u svojoj kronici »Tarih-i Selânikî« (Selânikîjeva povijest) Nikolu IV. naziva »prokletnikom« (u izvoru: mel'ûn). Takvo oslovljavanje ne bi trebalo čuditi jer je bilo posve u skladu s osmanskim književnim normama opisivanja neprijateljskih i nemuslimanskih ličnosti. Međutim, iz Selânikîjevih opisa Nikole IV. može se iščitati i divljenje jer ga opisuje kao slavnog ratnika i junaka borbi s Osmanlijama. Selânikî je, među ostalim, zapisao da je »poznati prokletnik po imenu Zrinčić (Ziruncuk), [bio] glasovit po svojoj snazi i moći i slavljen sa svojega junaštva...«.¹⁰ Sin Nikole IV. Zrinskog, Juraj IV. (1549. – 1603.), također se opisuje u Selânikîjevoj kronici kao »prokletnik«, ali i kao veliki ratnik u vrijeme Dugoga turskog rata (1593. – 1606.) kada je sudjelovao u nekoliko pobjedonosnih bitaka protiv Osmanlija, zabilježio je kroničar.¹¹ Osmanski povjesničar İbrahim Peçevî, poznat u južnoslavenskoj literaturi kao İbrahim Alajbegović Pečevija (1574. – 1649.), u kronici »Tarih-i Peçevî« (Peçevîjeva povijest) Nikolu IV. Zrinskog i njegove vojnike također naziva »prokletnicima«, a za Nikolu IV. kaže da je bio »poznat po junaštvu«.¹²

Što se tiče Evlijina »Putopisa«, Zrinski se u njemu često spominju, i to ponajviše kao važna i moćna plemićka obitelj. Putopisac spominje brojna naselja za koja kaže da su nekada pripadala Zrinskim ili su im u njegovo doba i dalje pripadala, pa u tom kontekstu spominje naselja na lijevoj obali Drave u današnjoj jugozapadnoj Mađarskoj i kaže da su u njegovo vrijeme bila pod vlašću Zrinskih. U tim odlomcima Zrinske najčešće naziva »nevjernicima Zrinskim« (Zirin küffârî ili küffâr-ı Zirin).¹³ Zapisao je i da su se pod vlašću Nikole VII. nalazila »vrlo razvijena mjesta« (gâyet ma'mûr diyârları)¹⁴ i da je njegovo stolno mjesto, čakovečki dvorac, bilo »čežnja svih vladara« (hasretü'l-mülûk).¹⁵ Čakovečkom je dvorcu, zapisao je Evlija, »stari [ili veliki] Zrinski« (Koca Zirin) – pri čemu je iz konteksta jasno

kojima se najviše govori o hrvatskim zemljama. Potonji oblik može se prevesti kao »potomak Zrina«, tj. ono što Zrinski znači i na hrvatskom. Evliyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i İbrahim Sezgin, sv. V (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 324, 349, 363; Evliyâ Çelebi bin Dervîş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, prir. Seyit Ali Kahraman i Yücel Dağlı, sv. VI (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 330, 350, 362; Evliyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i Robert Dankoff, sv. VII (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 346, 372, 388.

⁹ Više o tome vidjeti: Hrvoje Petrić, Dragutin Feletar i Petar Feletar, »Novi Zrin. Zrinska utvrda na Muri (1661-1664)«, (Donja Dubrava; Zagreb: Hrvatski zemljopis; Naklada dr. Feletar, 2001), 70–76.

¹⁰ Snježana Buzov, »Povjesnica Mustafe Selânikî efendije kao izvor za povijest osmanlijsko-hrvatskih sukoba u drugoj polovici 16. stoljeća«, u »Sisačka bitka 1593.«, ur. Ivo Goldstein i Milan Kruhek (Zagreb; Sisak: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Institut za suvremenu povijest, Zagreb; Povijesni arhiv Sisak, 1994), 132; Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, prir. Mehmet İpşirli, sv. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 22.

¹¹ Snježana Buzov, »Povjesnica«, 134–135.

¹² İbrahim Alajbegović Pečevija, »Historija 1520 – 1576 İbrahim Alajbegović Pečevija«, prir. Fehim Nametak (Sarajevo: El-Kalem; Orijentalni institut, 2000), 341, 344.

¹³ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt). İndeksli tıpkıbasım*, prir. Seyit Ali Kahraman (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), sv. VII, 2a28, 2b6; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 2, 3.

¹⁴ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt). İndeksli tıpkıbasım*, prir. Seyit Ali Kahraman (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), sv. V, 160b32; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 273; Evliya Çelebi, *Putopis*, 242; Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 35.

¹⁵ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 162a13–14; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 275; Evliya Çelebi, »Putopis«, 247; Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 35.

da misli na Nikolu IV. – »udario nove temelje i sagradio snažne zidine« (müceddeden bir temel birağup bir sedd-i üstüvâr binâ etmişdir).¹⁶

Navedenim tvrdnjama ne može se naći veća faktografska zamjerka. Međutim, Evlija je ustvrdio i da su Krapina, Zagreb, Čazma te Koprivnica bili pod vlašću Zrinskih,¹⁷ kao i da je cijelo područje zapadno od habsburško-osmanske granice, koja se u ono vrijeme protezala od Drave između Virovitice i Đurđevca jugozapadno Poilovljem prema Savi, pripadalo Zrinskim.¹⁸ Na temelju usporedbe s otprije poznatim povijesnim podacima o tom razdoblju može se zaključiti da su navedene putopišćeve tvrdnje netočne, osim ako ih ne protumačimo tako da je Evlija želio reći da je Nikola VII. bio hrvatski ban na spomenutom području – što i jest bio od 1647. do 1664. godine. U svakom slučaju, navedene tvrdnje treba promatrati kao pokazatelj da su i osmanski autori znali preuveličavati utjecaj te plemićke obitelji.

NIKOLA VII. U EVLIJINU PUTOPISU

Na širokom pojasu habsburško-osmanskoga pograničja tijekom 16. i 17. stoljeća obje zaraćene strane prakticirale su trgovinu robljem, odnosno zarobljavanje i otkupljivanje ratnih zarobljenika. U tim su aktivnostima sudjelovali brojni plemićki rodovi, pa tako i predvodnici obitelji Zrinski.¹⁹ Evlija je krajem 1660. posjetio Nikolu VII. upravo u misiji otkupa osmanskoga zapovjednika iz tamnice Zrinskih u čakovečkom dvorcu. Pretpostavlja se da je spomenuti osmanski zarobljenik bio bihački kapetan Mustajbeg Hasumović. Naime, Evlija u opisu posjeta Međimurju nigdje izrijeком ne spominje Mustaj-bega, nego jedino govori o »bihačkom kapetanu«. U drugim izvorima, pak, nema podataka koji bi pomogli u rasvjetljavanju identiteta toga zarobljenika. Evlija je u Čakovec došao na čelu osmanskoga poslanstva koje je poslao bosanski beglerbeg Melek Ahmed-paša (1588. – 1662.).²⁰ Kako tvrdi Evlija, poslanstvo je dovezlo dvanaest kola punih vrijedne robe kao dogovorenu otkupninu za bihačkoga kapetana.²¹ Putopišćev opis upoznavanja s Nikolom VII. i primopredaje daje nam sliku Nikole VII. kao moćnoga vladodržca na opasnom pograničju, strogoga silnika koji zarobljava osmanske časnike i pristaje ih otkupiti za enormne iznose. Evlija je zabilježio da su Osmanlije osjećali strahopoštovanje prema tadašnjem hrvatskom banu te da je tijekom susreta s njime i sam bio zastrašen njegovom osobnošću.²² Nikola VII. je prilikom inspekcije blaga koje je Evlija dopremio pokazao samouvjerenost tako što je upozorio da je u skladu s dogovorom kao dio otkupnine, uz spomenutih dvanaest kola robe, trebao primiti i četrdeset konja, ali ih Melek Ahmed-paša nije bio poslao sa spomenutih dvanaest kola. Evlija je u tom trenutku pokazao diplomatsku vještinu i počeo izglađivati nespornost obrativši se Nikoli VII. s »moj kralju, bane i herceže« (yuram ban hersek).²³ Pritom je kombinirao izvorno mađarsku titulu »moj gospodine« (uram) u njezinom osmanskom obliku (yuram) s mađarskom titulom »herceg« i hrvatskom titulom

¹⁶ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 161a32–33; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 274; Evlija Çelebi, »Putopis«, 245; Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 35.

¹⁷ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 164a28; sv. VI, 185a31, 186a6, 186b6; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 279; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VI, 318, 319, 320; Evlija Çelebi, *Putopis*, 255, 489, 492, 493.

¹⁸ Za više o tome vidjeti: Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 33–35.

¹⁹ Za više o trgovini robljem na habsburško-osmanskom pograničju vidjeti: Géza Pálffy, »Ransom slavery along the Ottoman–Hungarian frontier in the sixteenth and seventeenth centuries«, u *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth centuries)*, ur. Géza Dávid i Pál Fodor (Leiden; Boston: Brill Publishing, 2007), 35–83; Nataša Štefanec, »Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu« (Zagreb: Barbat, 2001), 55–5.

²⁰ Za više podataka o Melek Ahmed-paši vidjeti: Robert Dankoff, *The Intimate Life of an Ottoman Statesman. Melek Ahmed Pasha (1588 – 1662) as Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels* (Albany: State University of New York Press, 1991).

²¹ Za više o sadržaju dvanaest kola i o cijelom događaju vidjeti: Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 32–33.

²² Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 37.

²³ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 161b14; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 274; Marta Andrić, »'Moj kralju, bane i herceže!': nominalni oblici oslovljavanja u 'Putopisu' Evlije Čelebija«, *Historijski zbornik* 72 (2019), br. 1: 38.

»ban« – vjerojatno kako bi se umilio sugovorniku i smanjio napetost.²⁴ Štoviše, Evlija na još šest mjesta u putopisu Nikolu VII. naziva kraljem (*kıral*),²⁵ što će biti važne naznake za sljedeća poglavlja ovoga članka.

Što se tiče opisanog zastoja u pregovorima, Evlija je uspio izglati stvari tako što je izjavio da je bosanski beglerbeg umjesto obećanih konja poslao pet krzna od samurovine više nego što je bilo dogovoreno. Nikola VII. je na to reagirao prihvativši takvu nadoknadu i rekavši: »Paša Melegdžija mene jako voli!« (Beni Paşa Meleki pek sever).²⁶ To upućuje na prisnost između dvojice vodećih poglavara na suprotnim stranama habsburško-osmanskoga pograničja – hrvatskoga bana i bosanskoga beglerbega – koje ratna suprotstavljenost nije sprečavala da srdačno komuniciraju. Takvom zapažanju u prilog ide i to što je hrvatski ban Evliji na odlasku predao nekoliko pisama za bosanskog beglerbega,²⁷ što upućuje na stalnu korespondenciju između visokih dužnosnika na razmeđu dvaju carstava. Opisu Nikole VII. kao zastrašujuće i stroge ličnosti u prilog ide i Evlijina tvrdnja da je ban bihaćkome kapetanu prilikom njegova otpuštanja iz zarobljeništva zaprijetio da će ga ubiti i »kožu mu oderati« (derisin yüzerim) ako nastavi »paliti, robiti i pustošiti« (yakup yıkup harâb etmeye) zemlje Zrinskih.²⁸

Iz Evlijina opisa susreta s Nikolom VII. može se iščitati naznaka još jedne informacije o tadašnjem hrvatskom banu, a to je mogućnost da je Nikola VII. barem donekle poznao i koristio osmanski turski jezik. Iako je posve moguće i očekivano da se njihov razgovor odvijao uz pomoć dragomana,²⁹ Evlija samo na jednome mjestu spominje da su im na raspolaganju bili takvi jezični posrednici, i to u trenutku kada su prevoditelji prevodili pismo koje je Nikola VII. primio od bosanskoga beglerbega. Međutim, putopisac izrijekom navodi da je Zrinski izgovarao sve rečenice koje je upućivao Evliji. Ako se Evlijine tvrdnje o iskazima Nikole VII. prihvati kao faktične, onda se može zaključiti da je ban mogao zadovoljavajuće komunicirati s osmanskim sugovornicima, ali je često činio jezične pogreške koje se događaju osobama nedovoljno upućenima u finese nekog jezika.³⁰ To je posve očekivano jer se na turbulentnom habsburško-osmanskome pograničju vjerojatno razvila kolokvijalna inačica osmanskog jezika koja se koristila kao *lingua franca* u komunikaciji upravnih i vojnih dužnosnika s obje strane granice.

Evlija je Nikolu VII. prikazao i kao iznimno velikodušnog domaćina. Zapisao je da je ban raskošno ugostio i obilno nahranio Evliju i članove njegove pratnje u palači u Čakovcu, zatim da je netom otkupljenom bihaćkom kapetanu poklonio odijelo i konja, Evliji krznene ogrtač, odijelo, konja, novac, tkanine, ukrašeno oružje, krzna i ćilime, a Melek Ahmed-paši kočiju, ukrašeno oružje, ćilime, krzna i druge vrijednosti. Usto, Evliju je poveo u bogat lov u okolici Legrada.³¹ Nakon što je primopredaja završena

²⁴ Spomenutu mađarsko-osmansku titulu *yuram* Evlija je na drugome mjestu u putopisu pojasnio navodeći da ona ima značenje osmanske titule aga (ağa), ali i kršćanske titule kralj (*kıral*). Robert Dankoff, *An Evliya Çelebi Glossary. Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name* (Cambridge, Massachusetts: The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 1991.), 101; Robert Dankoff, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, (Istanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 2004.), 284–285; Andrić, »'Moj kralju, bane i herceže!'«, 38 i bilj. 35.

²⁵ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 160b33 (*Zirinoğlu kıralı* = kralj Zrinski), 161a6 (*kıral* = kralj), 161b5 (*kıral* = kralj), 162a26 (*kıral* = kralj), 162b34 (*kıral* = kralj), 163a34 (*kıral* = kralj); Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 273, 274, 276, 277.

²⁶ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V – VI. cilt)*, sv. V, 161b16; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 274; Andrić, »'Moj kralju, bane i herceže!'«, 38; Marta Andrić, »Polazište hrvatskog prijevoda 'Putopisa' Evlije Çelebija«, *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 71 (2018): 12–13.

²⁷ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V – VI. cilt)*, sv. V, 163a15; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 277; Evlija Çelebi, *Putopis*, 250.

²⁸ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 161b20–21; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 275; Evlija Çelebi, »Putopis«, 246; Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 38.

²⁹ Dragoman (arapski: târğumân, osmanski turski: tercüman, novogrčki: dragomános, tumač) službeni je tumač, odnosno prevoditelj u stranim diplomatskim i trgovačkim predstavništvima i poslanstvima u Osmanskom Carstvu te u drugim zemljama Bliskog istoka koji je poznao osmanski turski, perzijski i arapski jezik ili jedan od navedenih te nekoliko europskih jezika. Abdulah Škaljić, »Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku« (Sarajevo: Svjetlost, 1966), 225.

³⁰ Andrić, »'Moj kralju, bane i herceže!'«, 39–40; Andrić, »Polazište«, 12–13.

³¹ Za više o tome vidjeti: Vlašić, »Obitelj Zrinski«, 36–43.

i bihački kapetan otpušten iz zarobljeništva u tamnici Nikole VII., Evlija nije odmah otišao iz Čakovca jer je hrvatski ban pokazao veliku gostoljubivost i nagovorio putopisca da kao njegov gost ostane u Međimurju još nekoliko dana tijekom kojih su vrlo srdačno razgovarali.³²

ALEKSANDROVA KRUNA U POSJEDU ZRINSKIH

Evlija u »Putopisu« na nekoliko mjesta pripovijeda narativ o »Aleksandrovoj kruni«, odnosno o vladarskoj kruni koju je od davnih vremena posjedovao niz vladara i za njih je predstavljala neprikosnoven simbol vladarske moći.³³ Pri opisu posjeta Nikoli VII. u Čakovcu putopisac iznosi kraći dio svojega mnogo dužeg narativa o Aleksandrovoj kruni, navodeći različite detalje koji se mogu pronaći u sličnom obliku u drugim dijelovima putopisa, a u najdužem obliku u sedmoj knjizi »Putopisa« gdje opisuje Beč.³⁴ Krunu zatim spominje u dijelovima putopisa kada opisuje Višegrad (danas Visegrád u sjevernoj Mađarskoj), potom Požun (odnosno današnju Bratislavu), Osaraj (Stari Saraj ili samo Saraj, izvorno Saray, prvi glavni grad Zlatne Horde) i grad koji putopisac naziva Balu Han, a nalazio se na obalama Volge.³⁵ Spomenuti narativ može se prepričati na sljedeći način: izvorni je vlasnik krune bio mitski perzijski vladar svijeta po imenu Hušeng, zatim je dospjela u posjed grčkog vladara Aleksandra Velikog (336. – 323. pr. Kr.), a potom sasanidskog vladara Hozroja I. Anuširvana (531. – 579.). Nakon toga bila je u posjedu mitskoga perzijskog vladara Manučehra i njegovih tobožnjih potomaka, Mađara, čiji su je kraljevi pohranili u dvorcu u Višegradu. Osmanski sultan Sulejman Veličanstveni (1520. – 1566.) prisvojio je krunu prilikom osvajanja Višegrada, naveo je Evlija, a zatim ju je dao ugarskom kralju Ivanu Zapolji (1526. – 1540.) koji je njome okrunjen za kralja Ugarske. Na drugome mjestu Evlija tvrdi da ju je osmanski sultan predao Zrinskima, Batthyányjima i Nádasdyjima zajedno sa »76 tvrđava« koje su osmanske snage preotele Habsburgovcima. Prema toj verziji priče, Evlija daje naslutiti da je Nikola IV. imao pretenzije na vlast u Ugarskom Kraljevstvu, odnosno da je želio krunu za sebe i da je, implicitno, bio (ugarski?) vladar jer je posjedovao krunu koja mu daje vladarski legitimitet. Putopisac je zapisao i da je u vrijeme sultana Selima II. (1566. – 1574.) neimenovani »njemački car« (Nemçe çasarı) – a to bi po svoj prilici trebao biti car Svetoga Rimskog Carstva Maksimilijan II. (1564. – 1576.) – tražio od Zrinskog (ne spominje mu osobno ime) da mu preda Aleksandrovu krunu. Ako je suditi prema kronološkim naznakama u gornjem odlomku narativa, Zrinski bi trebao biti Nikola IV. Upravo na to upućuje Nenad Moačanin, napominjući da ga ne treba miješati s njegovim praunukom, Nikolom VII.³⁶ Nadalje, navodi Evlija, Zrinski je odbio povinovati se zahtjevu njemačkog cara i izbio je trogodišnji sukob iz kojega je kao pobjednik izašao njemački car i Zrinski mu je morao predati krunu. Evlija zatim kaže da se Zrinski otad više nije mogao nazivati »kraljem kraljeva« (şahanşah), nego da je bio samo jedan od »sedmorice hercega« među koje putopisac svrstava poglavare Zrinskih, Batthyányja i Nádasdyja.³⁷

³² Andrić, »'Moj kralju, bane i herceže!«, 39–40.

³³ İsmail Avcı, »Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde İskender-i Zülkarneyn«, *Türük. Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 1 (2012): 416, 417–418; Sudár, »Egy török utazó«, 21, 23, 29. Za usmjeravanje pažnje na Evlijin narativ o Aleksandrovoj kruni i njezine poveznice s obitelji Zrinski zahvalnost dugujem prof. dr. sc. Nenadu Moačaninu.

³⁴ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 160b9–31, 161a31–33; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 272–273, 274; Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 67a18–67b22; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 114–115; usp. Evlija Çelebi, »Putopis«, 245.

³⁵ Putopisac ustvrđuje i da je spomenutu Aleksandrovu krunu osobno vidio tijekom posjeta Beču. Međutim, Balázs Sudár argumentirano tvrdi da je Evlija nije vidio, nego da je taj opis izmislio. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 28a30–33, 75a28–30, 170a5–33, 172b15–16; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 48, 128, 306, 310; Sudár, »Egy török utazó«, 29–35.

³⁶ Nenad Moačanin, »Putopis Evlije Čelebija kao historia phantastica«, u Zbornik Drage Roksandića, ur. Damir Agičić, Hrvoje Petrić i Filip Šimetin Šegvić (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, Zavod za hrvatsku povijest, FF Press, 2019), 383.

³⁷ Ovdje se može nagađati o tome je li na Evlijinu sintagmu »sedam hercega« utjecao koncept sedam izbornih knezova Svetoga Rimskog Carstva. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 160b9–31, 161a31–33; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 272–273, 274; usp. Evlija Çelebi, »Putopis«, 245; Moačanin, »Putopis Evlije Čelebija«, 382–383. Za više detalja o Evlijinu narativu o kruni i o stvarnoj sudbini ugarske Svete krune tijekom osmanske vlasti u Ugarskoj vidjeti: Sudár, »Egy török utazó«, 20, 21–27, 29–30.

Na drugome mjestu putopisac iznosi drugačiju verziju događaja i navodi da je Sulejman predao krunu Zrinskom 1543., a da su mu je Habsburgovci oteli 1569. za opsade Čakovca (sic!). Može se pretpostaviti da je prema tome narativu Nikola IV. – kao i prijašnji vladari za koje je posjedovanje spomenute krune predstavljalo vladarsku legitimaciju njihove vlasti – izgubio legitimitet onog trenutka kada je morao predati krunu njemačkom caru, odnosno habsburškom vladaru. Možda time zapravo želi reći da je njemački car Zrinskom smanjio ovlasti u Ugarskoj kada mu je »uzeo krunu«? Evlijin je narativ prilično nepronican pa se o značenju nekih izraza može samo nagađati. Na drugome mjestu Evlija dodaje još jedan segment narativa o kruni zapisavši da se (u neimenovano vrijeme) sultan Sulejman dogovorio s Ferdinandom I., carem Svetoga Rimskog Carstva (1556. – 1564.) i hrvatskim kraljem (1527. – 1564.), da zajedno unište Zrinske i Batthyányje, nakon čega je Sulejman krunu dao Ferdinandu i zauzvrat zauzeo »140 dvoraca« koji su dotad bili u posjedu Zrinskih.³⁸ Evlijin je narativ očigledno kompiliran od dijelova različitih priča i podataka koje je doznao pa je nezahvalan posao pokušati ih sistematizirati. U svakom slučaju, treba reći da nema historiografskih dokaza da je osmanski sultan dao ikakvu krunu spomenutim ugarskim plemićkim obiteljima te da nije došlo do opisanog sukoba između Zrinskih i njemačkog cara. Nadalje, koliko je poznato iz historiografije, nije postojao habsburško-osmanski dogovor na štetu Zrinskih i Batthyányja pa se i to može pripisati Evlijinoj spisateljskoj mašti.³⁹

Što se tiče Ivana Zapolje, Sulejman Veličanstveni smatrao ga je svojim vazalom kojemu je dopustio da bude kralj Ugarske (1526. – 1540.) te mu je pomagao u njegovu sporu s habsburškim pretendentom na ugarsko prijestolje Ferdinandom I. Osmanski sultan je Svetu krunu (mađarski: Szent Korona), odnosno krunu sv. Stjepana predao Ivanu Zapolji 1529., kada ju je u pohodu na Beč pronašla osmanska vojska nakon što je zauzela Višegrad.⁴⁰

Sudár pretpostavlja kako je moguće da je Evlija za posjeta Čakovcu čuo o namjeri Nikole IV. da preuzme vlast pa je zatim osmislio spomenuti zaplet s opsadom čakovečkoga grada, iako znamo da nije bilo opsade Čakovca 1569. godine. Sudár nagađa da je Evlija konstruirao priču o Sulejmanovu davanju krune Zrinskom jer je želio objasniti kako je kruna u međuvremenu prešla u ruke Habsburgovaca. To se, pak, stvarno dogodilo 1551. kada je Izabela, udovica Ivana Zapolje, predala krunu Habsburgovcima i time izdala Osmanlije, koji nisu uspjeli spriječiti takav razvoj događaja.⁴¹

Još jedan odjek spomena krune može se naći u naslovu poglavlja »Putopisa« u kojemu Evlija opisuje posjet Nikoli VII. u Čakovcu. U tom poglavlju Čakovec naziva »zemljom [ili gradom] krune« (u izvorniku: diyâr-ı korona),⁴² pri čemu nije jasno misli li na pripadnost Čakovca (i/ili Međimurja) Zrinskima kao »hercezima«, Nikoli IV. kao »kralju, banu i hercegu« s pretendiranjem na Aleksandrovu krunu ili na to da je Međimurje jedna od pokrajina krune sv. Stjepana. Treba napomenuti da putopisac na drugim mjestima u »Putopisu« i Višegrad i Požun naziva »zemljom krune«.⁴³

U svakom slučaju, Evlijin narativ o kruni upućuje na važnost koju je ona imala u osmanskom imaginariju, barem kao ideja koju su Osmanlije preuzeli od Mađara, a za njih je sveta kruna bila jedan od najvažnijih simbola mađarske državnosti. Važnost koju je imala u mađarskoj svijesti očito je snažno utjecala na osmanskog putopisca, koji je spominje na mnogo mjesta i proširuje osmanski narativ o njezinu azijskom podrijetlu. Sudár je ustvrdio da je Evlija razradio i preoblikovao taj narativ te ga iskoristio za podržavanje osmanskih pretenzija na vlast u Ugarskoj. Time nam je pokazao da su Osmanlije pridavali veliku važnost jednom simbolu, simbolu kraljevske vlasti i dostojanstva koji je u suštini bio posve

³⁸ Sudár, »Egy török utazó«, 23–24, 34.

³⁹ Sudár, »Egy török utazó«, 24–26.

⁴⁰ Sudár, »Egy török utazó«, 24–26.

⁴¹ Sudár, »Egy török utazó«, 26–27. Za više detalja o ulozi Svete krune u povijesti Ugarske vidjeti: János M. Bak i Géza Pálffy, *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916 A.D.* (Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Institute of History; Hungarian National Museum, 2020).

⁴² Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (V–VI. cilt)*, sv. V, 161a30; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. V, 274; Moaçanin, »Putopis Evlije Çelebija«, 382.

⁴³ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt)*, sv. VII, 28a30; Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, sv. VII, 48, 128.

stran njihovu, odnosno islamskom poimanju vladarske moći u kojemu nisu postojale krune kao sredstvo legitimacije.⁴⁴

POGLAVARI OBITELJI ZRINSKI KAO POSJEDNICI HRVATSKE KRALJEVSKE KRUNE

Nenad Moačanin prvi je sugerirao da bi Evlijin narativ o kruni i Zrinskima trebalo usporediti s nagovještajima u različitim izvorima o mogućnosti da su Zrinski posjedovali hrvatsku vladarsku krunu⁴⁵ pa će tome biti posvećeni sljedeći odlomci. Postoji nekoliko indicija u izvorima, i osmanskim i neosmanskim, o tome da su predvodnici obitelji Zrinski u različitim navratima pretendirali na vlast u hrvatskim (i ugarskim) zemljama. Autori kronološki najstarijeg nagovještaja koji sam uspio pronaći bili su Antun Vrančić, Ferenc Zay i Ogier Ghiselin de Busbecq, poslanici cara Ferdinanda I. u misiji ishoda habsburško-osmanskoga mirovnog ugovora tijekom 1550-ih godina na osmanskome dvoru u Istanbulu. Oni su 22. svibnja 1557. iz Istanbula poslali pismo habsburškom vladaru u kojem su naveli da su preko svojeg doušnika doznali da je Nikola IV. potajno namjeravao izdati Ferdinanda I. i da je o tome poslao pismo bosanskom sandžakbegu. Prema kronološkim podacima o njihovu pismu Ferdinandu I., može se pretpostaviti da je riječ o Hadım Ali-paši, bosanskom beglerbegu od 1552. do 1559. godine. Beglerbeg je sadržaj pisma Nikole IV. prepričao u vlastitom pismu osmanskome velikome veziru Rustem-paši (1544. – 1553. i 1555. – 1561.) i sultanu Sulejmanu Veličanstvenom. Nikola IV. je u spomenutom pismu navodno nudio svoj pristanak na sultanovu zaštitu ako mu sultan zajamči da će moći neometano upravljati posjedima Zrinskih te ako mu dopusti da preuzme upravu nad cijelom tadašnjom Hrvatskom i Slavonijom. Sultan je navodno pristao na te uvjete i ponudio mu na izbor preuzimanje i jednoga osmanskoga sandžaka po želji. Indikativno je da su već i sami habsburški poslanici u spomenutom pismu izrazili sumnju u istinitost te vijesti.⁴⁶ Za nas je važno da je ta vijest, makar i izmišljena, implicirala da je tadašnji poglavar Zrinskih mogao imati pretenzije na vlast nad hrvatskim zemljama, odnosno da je u imaginariju autora spomenute (dez)informacije takva pretenzija mogla zvučati dovoljno realno s obzirom na moć i prestiž Nikole IV. kao najmoćnijeg magnata i vojskovođe na tadašnjem hrvatskom prostoru.

Postoji i osmanski izvor, osim Evlijina putopisa, u kojem se sugerira da je Nikola IV. namjeravao postati hrvatski vladar. Naime, Mustafa Selânikî je u svojoj već spomenutoj kronici iznio tvrdnju da je Nikola IV. bio toliko moćan da je 1566. »ujedinió svu mađarsku i hrvatsku vlastelu, uz uvjet da poslije postane kralj [u izvoru: sonra kiral olmak şartıyla]. Izjavili su i objavili [vjerojatno mađarski i hrvatski velikaši] da je sklopljen savez i da je zadana riječ da se podigne kraljevstvo s austrijskog plemena s tim da pripadne Mađarima i Hrvatima. Donesena je zapovijed [u vrhu osmanske vlasti] da je doista i prije svega najvažnije ovo otkloniti i ugasiti te je odlučeno da se sultanski pohod [sultana Sulejmana Veli-

⁴⁴ Sudár, »Egy török utazó«, 20–21, 27–28.

⁴⁵ Moačanin, »Putopis Evlije Čelebija«, 383.

⁴⁶ Antal Verancsics, *Összes munkái. 4. köt. Első portai követség 1555-1557*, ur. László Szalay (Budapest: Eggenberger Ferdinand, 1859), 269–270. Ovako taj ulomak iz pisma istanbulskih poslanika prevodi Matija Mesić: »Naš pouzdani čovjek, koga smo držali zbog naših stvari u Drinopolju, vrativši se ovamo javi nam da ban Zrinjski potajno o tom radi, da se odmetne od Vašega Veličanstva. Preko bosanskoga paše Alija, koji je onamo nedavno premješten iz Budima, ponudi se on Sulejmanu, da će se dati pod njegovu zaštitu ako mu on zajamči njegove gradove i ako mu dopusti, da si osvoji svu Hrvatsku. To sve reče našem pouzdaniku čovjek Ali-paše, koji je te glasove amo donio caru Sulejmanu i njegovu veziru Hrustanu [odnosno Rustem-paši]; taj čovjek pokaza našem pouzdaniku i Alijino pismo na cara, u kojem se sve to sadržaje i gdje je još rečeno da Ali imade od bana četiri pisma koja će pokazati kadgod se bude od njega zahtievalo. Sulejman primi ponudu banovu; na sve pristade, što je on zahtievao, i povrh toga još obeća da će mu dati jedan sandžakat gdje god bude hotio.« Matija Mesić, »Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka« (Zagreb: Matica ilirska, 1866), 168–169; Nataša Štefanec, »Negotiating with the 'archenemy': the ethics of the Croatian and Slavonian nobility at the Christian-Ottoman border«, u *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, ur. Robert Born i Sabine Jagodzinski (Leipzig: Jan Thorbecke Verlag, 2014), 102–103 i bilj. 71.

čanstvenog 1566.] namijeni i pokrene prema tvrđavi Sigetvar.«⁴⁷ Selânikî je, dakle, ustvrdio da je osmanska vojska tijekom pohoda Sulejmana Veličanstvenog 1566. napala Siget kako bi spriječila spomenuti plan mađarskih i hrvatskih velikaša jer bi ostvarenje takvog plana očigledno ugrozilo osmanske interese na području Ugarske. Ti su osmanski interesi uključivali vojnu i političku podršku Ivanu Žigmundu Zapolji kao ugarskom kralju (1540. – 1551. i 1556. – 1570.), nasljedniku svojeg oca Ivana Zapolje, u odnosu na Ferdinanda I. i njegova sina Maksimilijana II. (cara Svetoga Rimskog Carstva od 1564. do 1576.) kao habsburških pretendenta na ugarsko prijestolje. U osmanskom interesu stoga nikako nije bilo da se mađarski i hrvatski velikaši ujedine pod vodstvom Nikole IV.⁴⁸ Budući da nema historiografskih podataka koji bi potvrdili tu kroničarovu tezu, može se pretpostaviti da je riječ samo o nagađanjima. U prilog toj tezi donekle ide činjenica da je smjer osmanskog pohoda 1566. doista mijenjan tijekom samog pohoda. Naime, dok je osmanska vojska boravila u Beogradu, Sulejman Veličanstveni je – umjesto prvotno planiranim smjerom prema sjevernoj Ugarskoj – osmanske snage usmjerio prema Sigetu, čijom je obranom tada zapovijedao Nikola IV.⁴⁹ Imajući u vidu da je Selânikî bio sudionik toga vojnog pohoda, nije nemoguće da je znao činjenice koje nama danas više nisu poznate.

Sljedeći spomen krune, možda kraljevske, u posjedu obitelji Zrinski pronađen je u hrvatskom izvoru iz 1634. godine. Hrvatski plemić, zagrebački sudac, dožupan Zagrebačke županije i saborski zastupnik Ivan Ručić (u. 1660.) prijateljevao je s braćom Nikolom VII. i Petrom IV. (1621. – 1671.) Zrinskim. Ručić je u pismu na latinskom jeziku, koje je poslao svojem prijatelju 14. studenoga 1634. iz Zagreba, napisao da je od supruge zagrebačkog ljekarnika Jakova Gašparina, koja je netom posjetila Ozalj, čuo da se u starom gradu Ozlju, koji je tada bio u vlasništvu braće Zrinski, od starosti srušio neki zid. Iza toga zida, tvrdila je spomenuta žena, pronađene su skrivene dragocjenosti prijašnjih vlasnika toga dvorca, knezova Frankopana. Među dragocjenostima nalazio se novac i »kraljevska kruna, urešena obilatim predragim kamenjem« (u pismu: *diadema regium frequentissimis et pretiosissimis lapidibus adornatum*).⁵⁰ Budući da je temeljita pretraga srušenoga zida odgođena do povratka tada odsutne braće, ništa drugo nije poznato o točnom sadržaju blaga i njegovu podrijetlu. Poslije nema podataka o toj kruni, o tome odakle je možda potjecala ili koja joj je bila daljnja sudbina. Može se samo ustanoviti da se ta kruna nije nalazila među blagom koje su habsburški komorski službenici popisali u dvorcima Zrinskih u Ozlju, Čakovcu i na drugim lokacijama 1671. nakon sloma Zrinsko-frankopanske urote.⁵¹

Kronološki posljednji nagovještaj koji implicira pretenzije Zrinskih na hrvatsku kraljevsku vlast potječe iz 1669. godine. Naime, Petar IV. je nakon smrti brata Nikole postao vođa Zrinsko-frankopanske urote protiv habsburškoga vladara Leopolda I., cara Svetoga Rimskog Carstva (1658. – 1705.) i hrvatskoga kralja (1657. – 1705.). Petar je putem svojega poslanika Franje Bukovačkog (u. poslije 1678.) i neimenovanoga bosanskoga beglerbega u studenome 1669. poslao osmanskom sultanu Mehmedu IV. (1648. – 1687.) ponudu o prelasku pod osmansko vrhovništvo. Naveo je da bi pristao na plaćanje godišnjeg danka od 12.000 talira sultanu uz uvjet da prisvoji titulu kralja Ugarske i Hrvatske za sebe i svoje nasljednike. Spomenuti su pregovori propali zato što je osmansko državno vodstvo obavijestilo habsburške predstavnike o tijeku pregovora sa Zrinskim.⁵² Iz spomenutoga se može zaključiti da se Petar IV. uz osmansku pomoć želio izboriti za titulu hrvatskog i ugarskoga kralja. To upućuje i na mogućnost da

⁴⁷ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, sv. I, 22 – 23. Citirano prema: Buzov, »Povjesnica«, 132.

⁴⁸ Buzov, »Povjesnica«, 132; Štefanec, »Negotiating with the 'archenemy'«, 94, 102–103 i bilj. 71.

⁴⁹ Anđelko Vlašić, »Uloga slavonskih i srijemskih šuma u osmanskom vojnom pohodu na Siget 1566. s posebnim obzirom na mostogradnju«, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* 49 (2017), br. 1: 152–15.

⁵⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski, »Dragocjene i umjetne stvari grofovah Zrinskih u gradu Čakovcu«, *Arkiv za povjesnicu jugoslavensku* 1 (1851): 172.

⁵¹ Kukuljević Sakcinski, »Dragocjene i umjetne stvari«, 172 i *passim*; Vjekoslav Klaić, »Crtime iz hrvatske prošlosti« (Zagreb: Matica hrvatska, 1928), 91–96; Josip Šimunko, »Hrvatsku kraljevsku krunu treba tražiti i u Čakovcu«, *Donjomedimurski zbornik* 3 (2016): 161–162.

⁵² Ferdo Šišić, »Zavjera Zrinsko-Frankopanska (1664-1671)« (Zagreb: Matica hrvatska, 1991), 79–98; Štefanec, »Negotiating with the 'archenemy'«, 95; Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, »Pokret za odcjepljenje Hrvatskog Kraljevstva od Habsburške Monarhije«, u *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*, ur. Mirko Valentić i Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2003), 138.

su se poglavari Zrinskih i sami smatrali dovoljno snažnima da preuzmu vlast u tadašnjoj Hrvatskoj i Ugarskoj.

ZAKLJUČAK

Važno mjesto u petoj, šestoj i sedmoj knjizi »Putopisa« Evlije Čelebija zauzima obitelj Zrinski i njihovi najistaknutiji poglavari - Nikola IV. i Nikola VII. Putopisac ih je prikazao kao glavne neprijatelje Osmanskoga Carstva na habsburško-osmanskome pograničju, ali se pritom nije fokusirao na negativan prikaz neprijatelja. Dapače, o Nikoli VII. napisao je da je vladao nad razvijenim naseljima i stolovao u raskošnom dvorcu, velikodušno ugošćivao goste i vodio ih sa sobom u lov; čak mu je i netočno pripisao vlast nad širokim područjem današnje središnje Hrvatske, uveličavajući time njegovu moć. Nadalje, opisao ga je kao strogo vlastodršca koji prijeti neprijateljskim zapovjednicima, ali i srdačno komunicira s bosanskim beglerbegom i prima bogate darove u zamjenu za osmanskog zarobljenika kojega je držao u svojoj tamnici.

Specifičan dio Evlijina opisa Nikole VII. i obitelji Zrinski tematizira njihove vladarske pretenzije: putopisac na sedam mjesta u »Putopisu« Nikolu VII. naziva kraljem, a jednom prilikom Čakovec naziva »gradom krune«. Takvi detalji povezani su s putopišćevim narativom o »Aleksandrovoj kruni«, koju je prema Evlijinu pripovijedanju neko vrijeme posjedovao i Nikola IV. i koja mu je – kako to implicira putopisac – davala legitimitet kraljevske vlasti nad Ugarskom. Narativ govori i o (historiografski nedokazivom) habsburško-osmanskome dogovoru na štetu Zrinskih, ali te tvrdnje možemo pripisati spisateljskoj mašti i složiti se sa Sudárovim mišljenjem da je Evlija taj segment priče dodao kako bi objasnio da se Osmanlijama moglo dogoditi da im ugarska sveta kruna »pobjegne« u ruke najvećih neprijatelja u srednjoj Europi. U svemu tome sigurno je kako je Evlija smatrao posve realnim da predvodnici Zrinskih mogu preuzeti vlast u Hrvatskoj i Ugarskoj.

Isti se zaključak može donijeti i prilikom ocjene raznih nagovještaja o tome da su Nikola IV., Nikola VII. i Petar IV. Zrinski, svaki u vrijeme svoje najveće moći, pretendirali na vlast u hrvatskim zemljama. Iako navedeni nagovještaji općenito nisu previše kredibilni, upućuju na zaključak da su poglavari Zrinskih od sredine 16. stoljeća do propasti te obitelji u trećoj četvrtini 17. stoljeća u javnome mnijenju svoga vremena sloveli za ličnosti koje su na temelju svojega prestiža mogle sasvim legitimno pretendirati da postanu hrvatski vladari. Štoviše, može se pretpostaviti da su se poglavari Zrinskih i sami smatrali dovoljno snažnima da preuzmu vlast u Hrvatskoj i Ugarskoj.

IZVORI I LITERATURA

1. Alajbegović Pečevija, Ibrahim. *Historija 1520 – 1576. Ibrahim Alajbegović Pečevija*. Priredio Fehim Nametak. Sarajevo: El-Kalem; Orijentalni institut, 2000.
2. Andrić, Marta. »Moj kralju, bane i herceže!«: nominalni oblici oslovljavanja u 'Putopisu' Evlije Čelebija«. *Historijski zbornik* 72 (2019), br. 1: 29–46.
3. Andrić, Marta. »Polazište hrvatskog prijevoda 'Putopisa' Evlije Čelebija«. *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 71 (2018): 1–23.
4. Avci, İsmail. »Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde İskender-i Zülkarneyn«. *Türk. Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 1 (2012): 409–431.
5. Bak, János M. i Pálffy, Géza. *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916 A. D.* Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Institute of History; Hungarian National Museum, 2020.
6. Buzov, Snježana. »Povjesnica Mustafe Selânikî efendije kao izvor za povijest osmanlijsko-hrvatskih sukoba u drugoj polovici 16. stoljeća«. U *Sisačka bitka 1593.*, uredili Ivo Goldstein i Milan Kruhek, 131–137. Zagreb; Sisak: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Institut za suvremenu povijest, Zagreb; Povijesni arhiv Sisak, 1994.
7. Cevdet, Ahmed, ur. *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*. Sv. 1–6. Istanbul: İkdâm, 1896. – 1901.
8. Dankoff, Robert. *An Evliya Çelebi Glossary. Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name*. Cambridge, Massachusetts: The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 1991.
9. Dankoff, Robert, *An Ottoman Mentality. The World of Evliya Çelebi*. Leiden; Boston; Brill Publishing, 2006.

10. Dankoff, Robert. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*. Istanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 2004.
11. Dankoff, Robert. *The Intimate Life of an Ottoman Statesman. Melek Ahmed Pasha (1588-1662) as Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels*. Albany: State University of New York Press, 1991.
12. Dankoff, Robert; Tezcan, Semih. »An Evliya Çelebi Bibliography«. Pristup ostvaren 25. IV. 2020. <https://lucian.uchicago.edu/blogs/ottomanturkish/files/2015/09/Evliya-Celebi-Bibliography.September-2015.pdf>
13. Evlija Čelebi. »Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama«, preveo i komentirao Hazim Šabanović. Sarajevo: Svjetlost, 1967.
14. Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme (V–VI. cilt). İndeksli tıpkıbasım*. Priredio Seyit Ali Kahraman. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
15. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (VII–VIII. cilt). İndeksli tıpkıbasım*. Priredio Seyit Ali Kahraman. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
16. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 1–6. Kitaplar*. Priredili Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun i İbrahim Sezgin. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
17. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 7–10. Kitaplar, Dizin*. Prir. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı i Robert Dankoff. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
18. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*. Prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i İbrahim Sezgin. Sv. V. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
19. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*. Prir. Seyit Ali Kahraman i Yücel Dağlı. Sv. VI. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
20. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*. Prir. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman i Robert Dankoff. Sv. VII. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
21. Faroqhi, Suraiya. »Foreword«. U *An Ottoman Mentality. The World of Evliya Çelebi*. Uredio Robert Dankoff. Leiden; Boston: Brill Publishing, 2006., vii–xviii.
22. Klaić, Vjekoslav. »Crte iz hrvatske prošlost«, Zagreb: Matica hrvatska, 1928.
23. Kukuljević Sakcinski, Ivan. »Dragocjene i umjetne stvari grofovah Zrinjskih u gradu Čakovcu«. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 1 (1851): 155–172.
24. Kurelac, Miroslav; Ladić, Zoran. »Pokret za odcjepljenje Hrvatskog Kraljevstva od Habsburške Monarhije«. U *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*, uredili Mirko Valentić i Lovorka Čoralčić. Zagreb: Školska knjiga, 2003.
25. Mesić, Matija; »Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka«, Zagreb: Matica ilirska, 1866.
26. Močanin, Nenad; Jurin Starčević, Kornelija. »'Novi' Evlija Čelebi: autograf 'Putopisa'«. *Književna smotra* 173 (2014): 77–90.
27. Močanin, Nenad. »Putopis Evlije Čelebija kao historia phantastica«. U *Zbornik Drage Roksandića*, uredili Damir Agičić, Hrvoje Petrić i Filip Šimetin Šegvić, 379–384. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest, Zavod za hrvatsku povijest, FF Press: 2019.
28. Pálffy, Géza. »Ransom slavery along the Ottoman–Hungarian frontier in the sixteenth and seventeenth centuries«. U *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth centuries)*, uredili Géza Dávid i Pál Fodor, 35–83. Leiden; Boston: Brill Publishing, 2007.
29. Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî*. Sv. I. Prir. Mehmet İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
30. Petrić, Hrvoje; Feletar, Dragutin ; Feletar, Petar. *Novi Zrin. Zrinska utvrda na Muri (1661-1664)*. Donja Dubrava; Zagreb: Hrvatski zemljopis; Naklada dr. Feletar, 2001.
31. Sudár, Balázs. »Egy török utazó a magyar Szent Koronáról«. *Történelmi Szemle* 1 (2012): 17–36.
32. Šimunko, Josip. »Hrvatsku kraljevsku krunu treba tražiti i u Čakovcu«, *Donjomedimurski zbornik* 3 (2016): 158–167.
33. Šišić, Ferdo. *Zavjera Zrinsko-Frankopanska (1664–1671)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1991.
34. Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u sprskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1966.
35. Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.
36. Štefanec, Nataša. »Negotiating with the 'archenemy': the ethics of the Croatian and Slavonian nobility at the Christian-Ottoman border«. U *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18.*

Jahrhundert, uredili Robert Born i Sabine Jagodzinski, 87–104. Leipzig: Jan Thorbecke Verlag, 2014.

37. Verancsics, Antal. *Összes munkái. 4. kötet. Első portai követség 1555–1557.*, uredio László Szalay. Budapest: Eggenberger Ferdinand, 1859.
38. Vlašić, Anđelko. »Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima«. *Povijesni prilozi* 52 (2017): 29–52.
39. Vlašić, Anđelko. »Uloga slavonskih i srijemskih šuma u osmanskom vojnom pohodu na Siget 1566. s posebnim obzirom na mostogradnju«, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* 49 (2017), br. 1: 149–170.

SUMMARY

The autograph, i.e., the original manuscript of the *Travelogue* of the Ottoman travel writer Evliya Çelebi (1611 – 1685 or later) contains numerous fragments that are not found in the previously published editions of the travel writer's work. Thus, in the autograph of the *Travelogue*, one can find a large number of previously unknown information that Evliya presents about Nikola VII Zrinski, i.e., about his character and activities, about the properties of the Zrinski family, about the respect that the Ottomans had for the Zrinski family, etc. The paper compares new information from the autograph with previously known information from sources and literature and presents new conclusions. Special attention is paid to Evliya's hints that certain representatives of the Zrinski family aspired to the royal crown, i.e., to political power in Croatia and Hungary.